Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Mærk Middelalderen

Skolernes Videoselskab

Illustration til for- og bagside:
Thor Lundquist

Symønstre:
Rikke Bostrup

Tekst og arbejdstegninger:
Vibeke & Søren Skou

Tryk:
Central Trykkeriet Nætved

1. oplag 1999

Copyright:
Skolernes Videoselskab
Brøderupvej 31
4733 Taappernøje
tlf. 55 96 55 54

Forord

Vi har med hæftet "Mærk middelalderen" villet give en række præcise instruktioner og opskrifter på, hvordan man i skolen, fra mellemtrinet og opad, kan lade eleverne opleve metoder og arbejdsformer med relation til middelalderen.
Ved hjælp af illustrationer og anvisningerne på aktiviteterne har vi forsøgt gøre dem overkommelige at gå i gang med.
Vi har bestræbt os på at lave udførlige lister over nødvendige materialer, redskaber og indkøbsmuligheder, så forarbejdet til et emneforløb bliver lettere.
Alle de anførte materialer og redskaber er ret lette at skaffe, og mange findes sikkert allerede på skolen.
Der er lagt vægt på at bruge materialer og metoder, som er i overensstemmelse med de sikkerhedsvejledninger, der gælder på området.

Der er derimod ikke tilstræbt historisk korrekte rekonstruktioner af arbejdsmetoder og redskabsanvendelse, da det vil føre alt for vidt. Det væsentligste sigte er at give eleverne en kropslig og sanselig oplevelse af en række praktiske arbejdsprocesser.

Ikke alle aktiviteter er lige tidskrævende. Vælger man at bruge dem alle i et emneforløb, kan man således ikke uden videre lave en rotationsordning mellem de forskellige aktiviteter.
Målet har været at lave et varieret udbud af aktiviteter.
En del af emnerne i hæftet kan opleves som historiske rekonstruktioner i videoerne "Den 16. juni 1383", "Sådan gjorde man i 1383" og "Vikingeværk."

Tak til Kate Levis, Niels Vase og Leif Plith Lauritsen, der har hjulpet os med gode råd og med kritik.

Vibeke & Søren Skou

Indholdsfortegnelse:

"Smag middelalderen!" . . . . . ***.Side 5***

En treretters menu, der på basis af originale opskrifter bearbejdet til skolebrug, giver et smagfuldt indtryk af middelalderens mad.

"- de legte guldtavl i deres bur" . . . . . ***.Side 8***

Det gamle nordiske brætspil Nefatavl / hnefatafl, der kendes allerede fra jernalderen, og som spilledes op gennem middelalderen. Gennemgang af spilleregler og anvisning på bræt og brikker.

"Gør dine hoser grønne!" . . . . . ***.Side 10***

Forenklede opskrifter og anvisninger på farvning med almindeligt forekommende planter.

"Der sidder tre møer i bure, de to slynger guld!" . . . . . ***.Side 15***

Anvisning på fletning af fire tråde med slyngstokke.

"Hvo som ager med stude, kommer også frem!" . . . . . ***.Side 16***

Anvisning på den ældgamle teknik "nålebinding," som brugtes allerede fra jægerstenalderen og til den efterhånden afløstes af strikning.

"Knivløs er livløs!" . . . . . ***.Side 17***

Anvisning på, hvordan man forvandler et stykke jern til en lille kniv. Primitiv smedning, uden store forudsætninger hverken m.h.t. forkundskaber eller værktøj.

"Skomager, bliv ved din læst!" . . . . . ***.Side 22***

Anvisning på fremstilling af enkle ting af skind og læder. En amuletpung, en stenslynge og en skede til en kniv.

"Hej nu bæres lyset ind" . . . . . ***.Side 26***

Anvisning på dypning af lys.

"Klæder skaber folk" . . . . . ***.Side 28***

Mønster og syvejledning på to af middelalderens mest karakteristiske klædningsstykker til mænd/drenge samt hovedbeklædning til kvinder/piger.

"Smag middelalderen!"

En tre retters "spisning"

Hvis man tror, at middelalderens mad var en primitiv luns kød med et stykke brød til, er man helt på vildspor.
Naturligvis har den daglige kost hos den jævne familie næppe bestået af mange kunstfærdigt tilberedte retter, men til festlige lejligheder har kogerset og stegerset kunnet levere særdeles raffinerede ting. Hos den velhavende del af befolkningen var veltillavet og meget krydret mad hverdagskost. Krydderier skulle jo for en stor dels vedkommende indføres fra fjerne egne og var dyre. Derfor var der prestige i at bruge dem i rigelige mængder.
Et måltid bestod af flere retter. Var der fest endog af mange retter samlet i såkaldte spisninger, hvor man godt kunne danse eller lege mellem de enkelte spisninger.
Her er samlet tre små retter til en spisning. Selvom der indgår søde sager til sidst, behøver det ikke at være den sidste spisning ved et måltid. Hver spisning sluttede nemlig med noget sødt.
Retterne tager udgangspunkt i originale opskrifter, men er tilpasset nutidsbørn med hensyn til smagseffekt.

Menu til 5-6 børn, der skal spise sig mætte, eller til 10-12 børn, der blot skal "smage middelalderen."

Det skal I bruge:

1. ret:
1 høne/kylling
3 dl nudler
Salt
Hele peberkorn
Stødt kardemomme
Safran eller gurkemeje
Stødt kanel
Hvedebrød og smør
(evt. 100 g flæskefars)

2. ret:
100 g mandler
50-150 g revet peberrod
ca. 100 g smør
Et bdt. bredbladet persille
Hvedebrød
Kyllingekødet fra 1. ret

3. ret:
30 g gær
2½ dl mælk
½ tsk salt
1 ss sukker
ca. 400 g mel

200 g hasselnødder eller valnødder
3-4 syrlige æbler

80-100 g sukker
1 strøgen tsk kanel, eller ½ tsk kanel og ½ tsk kardemomme
eller
3-4 syrlige æbler
1 dl rosiner
50 g sukker
½ tsk kanel og ½ tsk stødt ingefær

Hvis du ikke kan komme til at bruge hjemkundskabslokalet, skal du skaffe følgende køkkengrej:
Suppegryde
Sigte
2 små gryder til mandler/mælk
Ovn eller stegepande
Evt. brødrister
Vægt
Skål
Kagerulle
Decilitermål
Rivejern
2-3 store skærebrædder
Skrællekniv
Skarp kniv
Palet kniv
Grydeske
Gaffel
Hakkebrædt og hakkekniv, morter eller andet til at støde eller hakke mandlerne

1. ret:

Krydret hønsekødssuppe med nudler

1) 1 høne eller kylling koges i ca. 1 time i 2 l vand tilsat 2 tsk salt og 10 hele peberkorn,
2) Når fuglen er kogt, tages brystkødet og 1 dl suppe fra til 2. ret. Skindet kasseres og resten af kødet pilles fra benene og skæres i tern.
3) Suppen sies og krydres med 1½ tsk stødt kanel, 1½ tsk stødt kardemomme, 3 "fingerniv" safran eller 1½ tsk gurkemeje.
4) 3 dl nudler koges i suppen i 8 min.
5) Hønsekødternene tilsættes eller der smuldres 100 g flæskefars i suppen. Lad det koge et øjeblik.
6) Serveres med brød og smør til. Brødet brækkes i mundfulde, efterhånden som det spises. Brødmundfuldene smøres med højre tommelfingernegl. Det var ikke god skik at sutte på de fingre - på højre hånd, man brugte til at smøre med eller til at tage mad med.

2. ret:

Brød med hønsekød og mandler rørt med smør og peberrod

1) Små stykker hvedebrød (halve stykker franskbrød), 6-8 stk. - et til hver person - ristes. Når de er kølet lidt af, smøres de med smør.
2) Det kogte hønsebryst fra 1. ret rives i små stykker og lægges på de smurte brød.
3) 100 g mandler skoldes grundigt og smuttes. Stødes i en morter eller hakkes fint.
4) De stødte eller hakkede mandler blandes med ca. 75 g blødt smør. Tilsæt suppe lidt ad gangen til blandingen bliver lind.
5) Tilsæt ca. 50 g revet peberrod. Skal retten serveres for voksne, kan man tilsætte 100-150 g.

6) Blandingen fordeles på brødene oven på hønsekødet. Der pyntes med et blad bredbladet persille.
7) Man spiser med en lille spids kniv, f.eks. en grillkniv, og fingrene. Gafler til at spise med brugtes ikke i middelalderen.

3. ret:

Fladbrød ("krapfe") med æbler, rosiner eller nødder!

Retter med et indbagt fyld er mangfoldige i middelalderens køkken. "Krapfe" eller "fladen" er eksempler herpå.
Til den søde ret i vores spisning har vi valgt krapfen med æbler og rosiner eller æbler og nødder. Begge opskrifter stammer fra 1200-tallets Würtsburg.

Dej:

30 g gær
2½ dl mælk
½ tsk salt
1 ss sukker
ca. 400 g mel

1) Mælken lunes til håndvarme og gæren opløses heri.
2) Salt og sukker tilsættes.
3) Der tilsættes hvedemel, til dejen er god at arbejde med og ikke klistrer.
4) Dejen hæver 1 time.

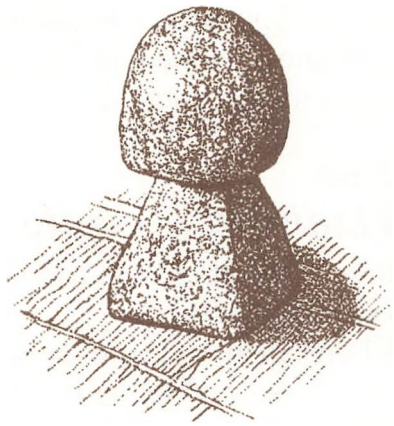
Fyld:

200 g hasselnødder/valnødder
3-4 syrlige æbler
80-100 g sukker
1 strøgen tsk kanel, eller ½ tsk kanel og ½ tsk kardemomme.
eller
1 dl rosiner
3-4 syrlige æbler
50 g sukker
½ tsk kanel og ½ tsk stødt ingefær.

5) Æblerne rives, mens dejen hæver.
6) De hakkede nødder eller rosiner blandes med de revne æbler, sukkeret og krydderierne.
7) Når dejen er hævet, deles den i 12 klumper, som rulles tyndt ud til dejblade på størrelse med en kagetallerken.
8) Fyldet fordeles på dejbladene, idet det lægges på den ene halvdel. Dejbladene foldes derefter på midten, og kanten trykkes omhyggeligt sammen med en gaffel.
9) Kagerne kan nu enten bages i ovn ved 225 grader i ca. 12 min. eller på en stegepande i rigeligt (30-40 g) smør til de er gyldne - ca. 4 minutter på hver side.
10) Serveres lune!

"- de legte guldtavl i deres bur!"
hnefatafl

Brætspillet Nefatavl (hnefatafl) har været kendt i Nordeuropa vistnok fra ældre jernalder til et stykke op i historisk tid, hvor det efterhånden gik af brug.
Spillet simulerer angreb på en borg, hvor kongen opholder sig. Hvis angriberne fanger kongen, har de vundet. Har han derimod held til at slippe ud af borgen og bringe sig i sikkerhed, er det forsvarerne, der løber af med sejren.
Spillet adskiller sig fra de fleste andre brætspil ved, at de to parter har forskelligt antal brikker, forskellig startopstilling og forskellig vindersituation.
Brikkerne kan laves af ler eller træ. Der skal bruges 24 hvide til den ene spiller, 12 sorte og en konge til den anden (knapper eller brikker fra to damspil kan også bruges).
Brættet tegnes op på en træplade (spånplade eller krydsfiner) eller på et stykke pap.

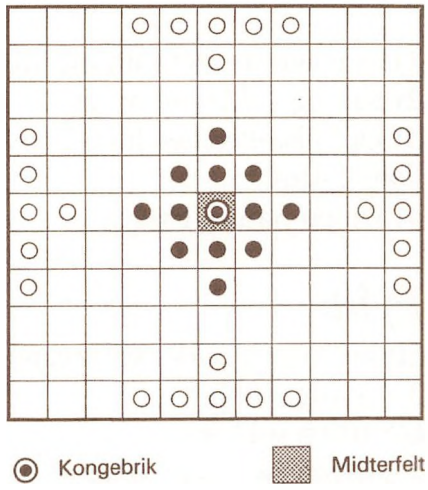
Det skal du bruge:

Bræt som overfor:

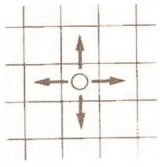
f.eks. 33x33 cm
24 hvide brikker
12 sorte brikker
1 sort, lidt større brik for kongen

Brættet har 11x11 felter. Felterne, f.eks. 3 cm på hver led, tegnes op med en tusch efter lineal. Brikkerne - de 24 lyse og de 13 mørke, hvoraf en - kongen - er større end de andre, stilles som vist på tegningen.

Startopstilling

Spillets regler:

Bevægemønster

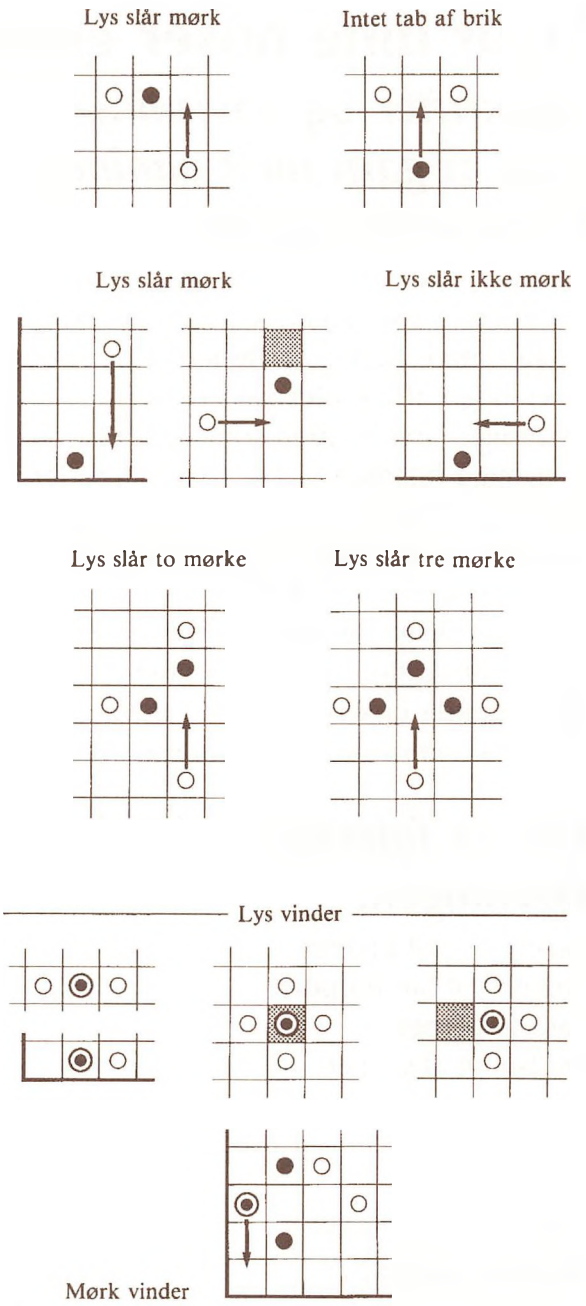
De lyse brikker er angribere og starter spillet.
Brikkerne kan bevæge sig langs med felterne, så langt man vil i et træk, så længe der er fri bane. Brikkerne kan ikke springe over en brik eller bevæge sig på skrå.
Kun en retning pr. træk.
I det midterste felt, kongefeltet, må kun kongen stå. Andre menige brikker har lov til at passere feltet, hvis det er tomt, altså når kongen har forladt det.
I de fire hjørnefelter er der kun adgang for kongebrikken, ikke for menige brikker.

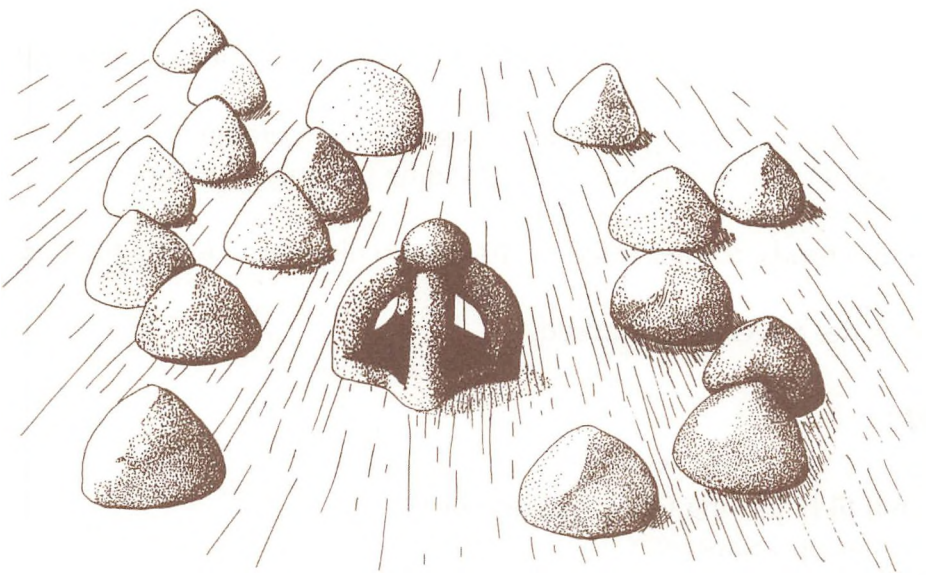
Sådan erobres en **menig** modstanderbrik:
En brik tages, hvis dens modstander kan klemme den inde mellem to af sine brikker.
Brikken tages ikke, hvis den frivilligt stiller sig mellem to modstanderbrikker.
En modstander kan tages med én brik, hvis man kan klemme modstanderen mod et af de ubetrædelige felter, (midterfeltet eller et af hjørnefelterne,) derimod ikke ved blot at klemme mod brættets sidekant.
Klemmer man to modstanderbrikker med tre af sine egne, kan man tage to på en gang. Eller man

kan tage tre på en gang ved at indeslutte med fire brikker (se figuren).

Lys vinder ved, at kongen erobres. Det sker sædvanligvis ved, at han klemmes inde mellem to brikker, lige som ved erobring af en menig brik. Står han ved siden af midterfeltet, kan han klemmes med tre brikker, idet han ikke kan flytte tilbage i midterfeltet, når han har forladt det. Står han ved siden af et hjørnefelt, kan han ligesom en menig brik erobres af en lys brik.
Sort vinder ved, at kongen når i sikkerhed i et af hjørnefelterne, hvor han er fri og uangribelig.

Spillet kan også købes færdigt med danske eller engelske spilleregler bl.a. hos Skalk for 180 kr.
Tlf. 86 27 37 11

Brikker til hnefatafl. Gravfund fra Oldenburg i Holsten.

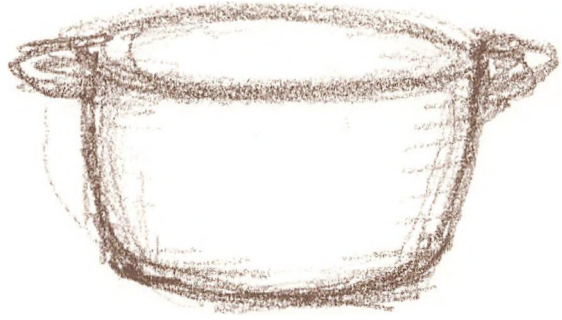
"Gør dine hoser grønne!"

Opskrifter og anvisninger på farvning af garn med almindeligt forekommende planter!

Tøjmoden i middelalderen var farverig. Ofte så man dragter med stærke, klare farver og skarpe kontraster. Farvningen af tekstiler var en kunst, som beherskedes af særlige farvere, men som også blev udført hjemme af dygtige husmødre. De rene, klare farver som purpurrød og indigoblåt var farvet med kostbare, indførte farvestoffer. Men lokale planter kunne med den rigtige behandling levere et bredt spekter af farver.
I nogle af de gamle opskrifter, bl.a. visse blå farver, brugtes gæret urin til at trække farvestofferne ud. Mange opskrifter til farvning kræver kemikalier, som ikke må bruges i skolen.
De følgende opskrifter er alle udvalgt, så de kun indeholder ugiftige planter og stoffer, der er forholdsvis nemme at skaffe. Opskrifterne er inddelt efter årstiden, hvor planterne kan samles.

Der er følgende arbejdsgange i farvningen:

Indsamling af planter
Kogning af farvesuppen
Vask af garnet
Bejdsning af garnet
Farvning af garnet
Vask af garnet efter favning

Det skal man bruge:

Redskaber:

2 plasticspande.
1 stor 8 liters emaljeret gryde med låg til bejdsning.
1 stor gryde på 8 liter med låg; emaljeret, af rustfrit stål eller af aluminium til farvningen.
1 litermål.
1 brevvægt til afvejning af alun og vinsten (spørg evt. fysiklæreren).
1 husholdningsvægt - op til et kilogram - til afvejning af garn og planter.
1 sigte.
2 stykker 12-15 mm rundstok eller lister ca. 40 -50 cm til at røre med og til at hænge garnet til tørre på.
1 termometer hvis der farves med kraprod.

Materialer:

Ufarvet uldgarn.
Alun eller vinsten til bejdsning (efter opskrifterne).
Planter og bær (efter opskrifterne).
Opvaskemiddel, uldvaskemiddel eller hårshampoo til vask af garnet.

Sådan farver man:

Vask:

I en spand med 2-3 liter håndvarmt vand tilsættes opvaskemiddel, uldvask eller hårshampoo. Garnet svinges roligt frem og tilbage i sæbevandet i et par minutter. Undgå at gnide og klemme garnet. Brug bløde sving, så det ikke filtrer eller valker.
Der skylles i flere hold vand til sæben er væk. Efter skylning lægges garnet i rent, håndvarmt vand til det skal bruges.

Bejdsning:

I den store gryde hældes 5 liter vand til 100 g garn. Del garnet i 4 små fed á 25 g.
Alun og/eller vinsten i henhold til farveopskriften (se de følgende opskrifter) opløses i lidt kogende vand og tilsættes. Garnet kan lægges i, når vandet er håndvarmt. **Uld tåler ikke temperaturchok!**
Bind en kraftig snor gennem alle garnfed og lad den hænge ud over grydens kant. Snoren er god, når man skal vende garnet i løbet af bejdseprocessen. Især i begyndelsen skal der være bevægelse i garnet, så bejdsen kommer jævnt på.
Opløsningen varmes langsomt op til den koger. Sluk og læg låg på. Garnet står nu i bejdsen i mindst en time. Rør engang imellem.

Det færdigbejdsede garn tages op og drypper af Det kan også stå i opløsningen til næste dag. Skal garnet først farves senere, er det en god idé at forsyne garnet med et mærke, der fortæller, hvad det er bejdset med.

Farvningen:

Som hovedregel bruges til 100 g garn:
400 g friske planter
eller
200 g tørrede planter
4-5 liter rent vand

Kog plantematerialet ved jævn varme i én til to timer
Køl suppen af (håndvarm) og si plantedelene fra, inden garnet kommer i.
En farvesuppe kan udmærket fryses, hvis det er praktisk at gemme den.

Nybejdset garn, der endnu står i bejdsevandet, skylles i rent vand.
Tørt, bejdset garn sættes i blød i håndvarmt vand.
Farvesuppen varmes langsomt op.
I begyndelsen af farveprocessen er det vigtigt, at garnet hele tiden er i bevægelse. Rør forsigtigt med rundstokken. Når suppen med garnet koger, slukkes, og der lægges låg på. Garnet afkøles nu i farvesuppen.
Rør engang imellem.

Vask efter farvning:

Garnet skylles godt i vand med samme temperatur som det farvebad, det tages op af, og vaskes på samme måde som før farvningen.
Garnet skal nu hænges til tørre over en rundstok eller et kosteskaft på et luftigt og skyggefuldt sted.

Opskrifter:

Opskrifterne herunder er sorteret efter årstiden, hvor planterne kan samles. De fleste kan let findes og samles med børnene. Enkelte må købes. Nogle få planter kan bruges hele året. Fælles for opskrifterne er, at de kræver bejdsning enten med alun eller med vinsten eller med begge dele.
En undtagelse er farvning med valnøddeblade eller valnøddeskaller. Den kræver ingen bejdsning, og er således den enkleste af opskrifterne.

Forår

Mælkebøtte giver en mat gul farve, og farven falmer hurtigt.
100 g garn bejdses med 15 g alun.
400 g friske mælkebøtteblade koges 1 time i 4 l vand.
Garnet farver i badet 1 time.
Ellers som beskrevet i indledning.

Birkeblade giver gulgrønne farver.
100 g garn bejdses med 20 g alun.
400 g birkeblade koges i 4 l vand.
Farvning som beskrevet i indledningen.

Sommer

juni (når hækkene klippes):

Ligusterblade - afribbede - giver en gul farve.
100 g garn bejdses med 18 g alun.
400 g blade koges i 4 l vand og
garnet farves som beskrevet ovenfor.

juni/juli/august:

Rabarberblade giver en lys, gylden farve (falmer hurtigt).
100 g garn bejdses med 20 g alun.
400 g rabarberblade koges i 4 l vand.
Farvning som beskrevet ovenfor.

Birkeblade, elleblade, hasselblade, æbleblade kan alle bruges og giver gule farver. Anvendes som opskriften på birkeblade under forår.

august/september:

Rejnfanblomster giver gule farver.
100 g garn bejdses med 20 g alun.
400 g rejnfanblomster koges i 4 l vand.
Farvning som beskrevet ovenfor.

Friske, nyudsprungne tagrørsblomster giver grøn farve til afveksling på alt det gule.
100 g garn bejdses med 18 g alun.
400 g tagrørsblomster koges i 4 l vand.
Farvning som beskrevet ovenfor.

Valnøddeblade giver lys, brun farve.
Farvningen sker uden bejdse, da bladene indeholder de nødvendige stoffer. 400 g blade koges i 4 l vand.
Farvning som beskrevet ovenfor.

Efterår/vinter

oktober:

Grønne valnøddeskaller giver en mørk, brun farve.
Farvningen sker uden brug af bejdse, da skallerne indeholder de nødvendige stoffer.
400 g skaller skæres i stykker. Brug gummihandsker, ellers bliver fingrene brune. Koges 1 time i 4 l vand.
Farvning som beskrevet ovenfor.

Rødkål giver grå farver (falmer hurtigt).
100 g garn bejdses med 18 g alun og 9 g vinsten.
½ kg rødkål koges 1 time i 4 l vand.
Farvning som beskrevet ovenfor.

Hele året

Gran giver en grålig farve.
Rødgran voksede ikke i Danmark i middelalderen.
100 g garn bejdses med 20 g alun.
400 g grankviste koges 1-2 timer i 4 l vand.
Garnet farves som beskrevet ovenfor.

Krap, kraprod giver en teglrød farve. Kraprod er et indført farvestof.
100 g garn bejdses med 18 g alun og 9 g vinsten.
Farvningen er lidt anderledes end de andre opskrifter, det er vigtigt ikke at overstige 70 grader. Brug termometer.
100 g krap sættes i blød dagen før, det skal bruges.
Når der skal farves, opvarmes krappen i 3 l vand til 50-60 grader og trækker herefter i ca. 20 min. Nu hældes yderligere 2 ½ l vand i gryden, og det bejdsede, våde garn lægges i farvesuppen. I

begyndelsen holdes det hele tiden i bevægelse.
Opvarm langsomt til 70 grader og hold temperaturen deromkring i ca. 1 time.
Der slukkes, og garnet står i farvesuppen til næste dag, inden det tages op, skylles og vaskes. Lidt eddike i sidste hold skyllevand er med til at fastholde farven.

Indkøbsguide:

Kraprod kan bl.a.købes hos:
Fredensborg Indkøbscentral, Højvangen 10, 3480 Fredensborg, Tlf. 48 47 55 22.

Alun og vinsten kan bl.a. købes hos:
A/S S.Frederiksen, Ølgod, Viaduktvej 35, 6870 Ølgod, Tlf 75 24 49 66, Fax 75 24 62 82
e-mail sflab@sflab.dk
Varenr. alun/kaliumaluminiumsulfat: 848100 (ca. 23 kr./kg)
Varenr. vinsten/kaliumhydrogentartrat: 850500 (ca. 230 kr./kg, sælges i 100g pakning)

"Der sidder tre møer i bure, de to slynger guld!"

Fletning med slyngstokke

Fletning af snore til mange formål er ældgamle teknikker. Når man vil lave lange bånd, f.eks. væger til lys eller kantebånd, er det praktisk at bruge slyngstokke, så man ikke skal holde rede på de lange trådender under arbejdet.
Middelalderens slyngstokke er ofte fine drejerarbejder som store kniplepinde. Til vores brug kan vi også klare os med fire ½ l plastic-sodavandsflasker, delvist fyldt med sand, salt eller vand for at give tilstrækkelig vægt. Der skal bruges fire ad gangen, og to personer arbejder sammen. Det kan udføres af én, men er så meget vanskeligere. Det er godt at synge en rolig, rytmisk sang til arbejdet, f.eks. "Drømte mig en drøm i nat."

Det skal I bruge:

Udstyr, pr. to elever:

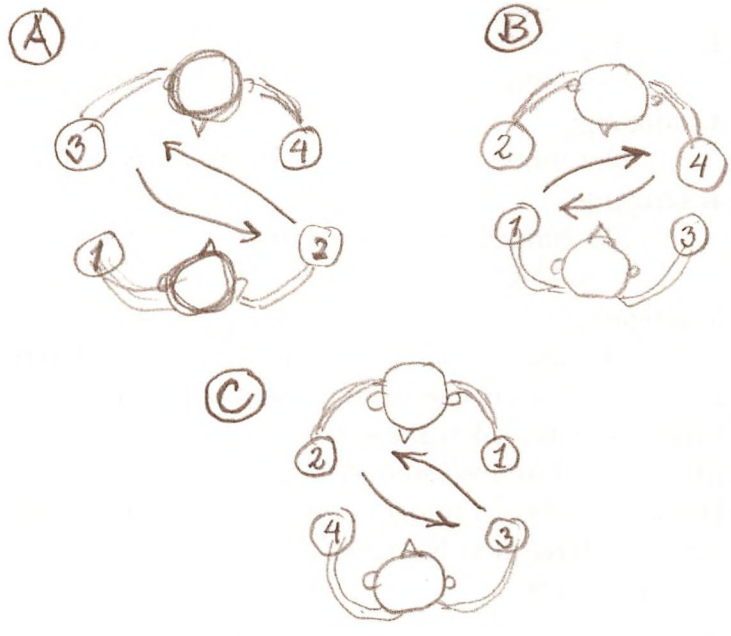
4 drejede slyngstokke eller fire ½ liter plasticflasker, halvt fyldte med sand, salt eller vand.
En krog i en dørkarm, en gren i passende højde eller en bom i gymnastiksalen, hvor trådene kan gøres fast.

Materialer:

Hørgarn, spundet uldgarn eller bomuldsgarn, gerne i forskellige farver. Bomuld kendtes ikke i dansk middelalder.
Til fremstilling af væger til lys bruges helt tyndt garn i hør eller bomuld, f.eks. trendtråd eller vævegarn.

Sådan gør I:

Ca. 2 m garn måles af til hver slyngstok. Garnet bindes fast til stokken eller flaskehalsen.
De fire tråde samles og bindes fast oppe i dørkarmen, grenen eller bommen. Nu vikles så meget af garnet op på slyngstokkene, at disse hænger i albuehøjde på de børn, der skal arbejde med dem.
To af nogenlunde samme højde arbejder bedst sammen.
Tråden fæstnes med et halvstik om flaskehalsen eller slyngstokken.
Man står over for hinanden med en stok i hver hånd. Nu svinges samtidigt stokken i højre hånd over mod modpartens højre hånd, så stokkene passerer hinanden. Når de højre stokke er grebet, slynges de venstre på samme måde. Så igen de højre osv.
En fælles rytme er vigtig, derfor er det så godt med en sang.

CD med bl.a. "Drømte mig en drøm" kan købes hos Skalk for 80 kr.
Tlf. 86 27 37 11.

"Hvo som ager med stude, kommer også frem!"

Nålebinding

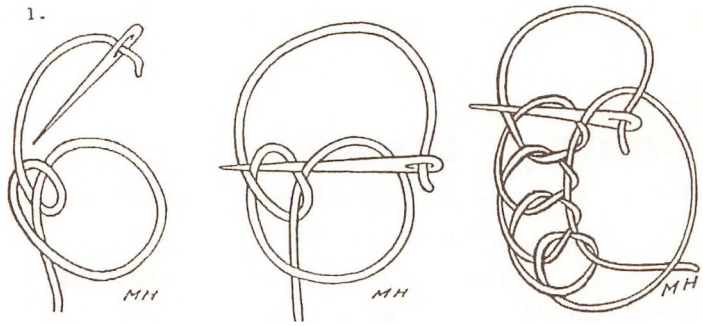
Nålebinding er en ældgammel teknik. De ældste fund i Danmark stammer fra ældre jægerstenalder. Man har bl.a. fremstillet vanter, huer og sokker.
Nålebinding er et håndarbejde for de tålmodige. Starten af arbejdet kan forekomme lidt vanskelig, men når man først har bundet et par omgange, går det næsten af sig selv.
Nålebundne ting er meget stærke, da arbejdet jo er bundet sammen. Det betyder også, at det er vanskeligt at pille op, hvis man har lavet en fejl.

Materialer:

Uldgarn i en tykkelse svarende til strikkepinde nr. 3 ½ - 4, gerne i forskellige farver.

Redskaber:

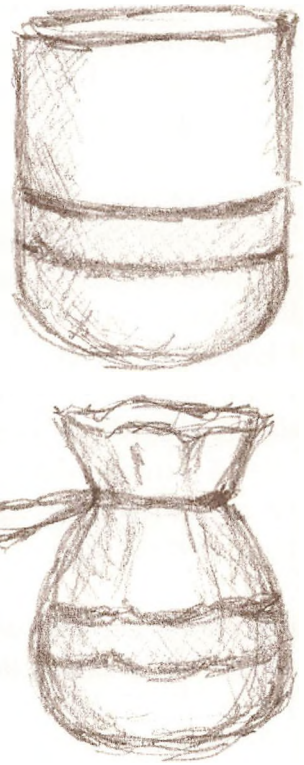
Smyrnanål.

Sådan gør du:

1) Tag ca. 1,5 meter garn.
2) Lav en løkke (ill. 1).
3) Nålebind en omgang rundt (ill. 2). Tråden ligger over venstre pegefinger, og nålen stikkes væk fra dig selv ned i "masken". Stik nu ned i den maske, som du lige har lavet - ligeledes væk fra dig selv. Træk tråden igennem; pas på du ikke strammer for meget. Gentag det antal gange, som opskriften kræver til første omgang, f.eks syv.
4) Træk nu sammen, så første omgang lukkes til.
5) Fortsæt rundt i omgange, idet der tages ud eller ind efter behov. Udtagning foregår ved, at man stikker 2 gange i samme maske. Indtagning ved, at man springer en maske over.
6) Der skiftes garn ved at binde det sammen eller ved, at man syer de to trådender ind i hinanden.

Opskrift på amuletpung:

1. omgang:
Der bindes 7 gange i ringen.
2. omgang:
Der bindes to gange i hver maske fra første omgang, i alt 14 gange.
3. omgang:
Der bindes igen 2 gange i hver maske, i alt 28 gange.
4. omgang:
Der bindes nu 2 gange i hver anden maske og kun en i de andre, i alt 42 gange.
5. omgang:
Der tages nu jævnt ud, så der i alt er 50 masker.
Der fortsættes nu lige op med samme masketal 22-25 omgange eller hvor høj man ønsker pungen.
Farveskift vil fremstå som striber.
Der kan bindes for pungen med en snor, f.eks. flettet på slyngstokke. Så kan man have den hængende om halsen eller i bæltet, alt efter hvor stor den bliver.

"Knivløs er livløs!"

Vi smeder en enkel kniv!

Det skal du bruge:

Værktøj:

Hammer, ambolt, blæsebælg/støvsuger, tang, mejsel, fil,
mursten eller kampesten og evt. en betonflise til esse.
Havehandsker af skind, **ikke** af kunststof.
4 mm bor, 10 cm langt.
Hvæssesten

Materialer:

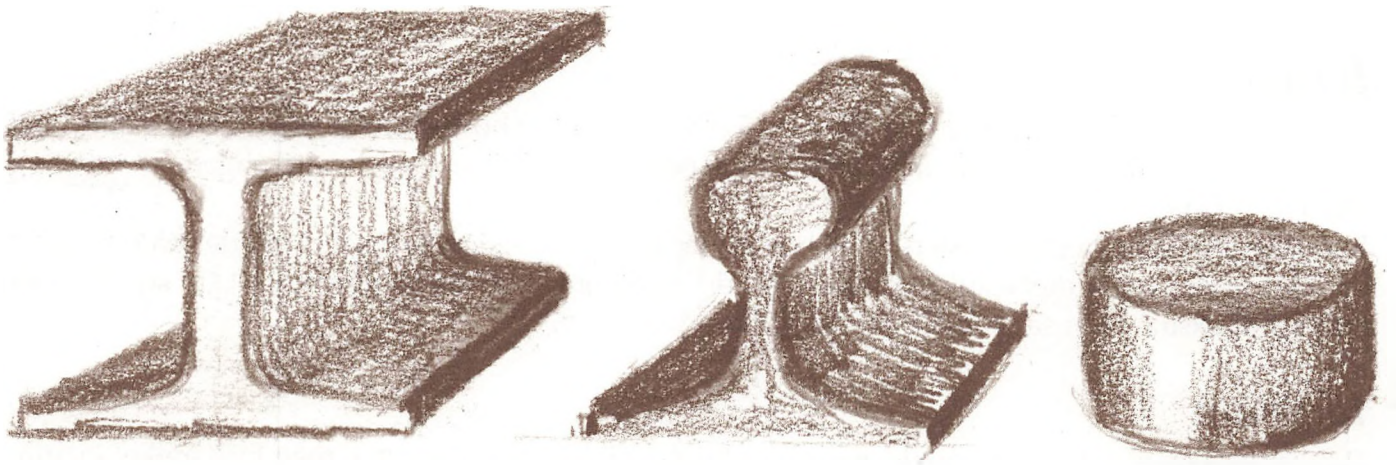
Jern 4x12 mm eller 3x15 mm sort båndjern, smedekul eller grillkul.
Grenstykker af hårdt træ, 3 cm tykke, og linolie til skaftet.
Gammelt tøj af naturmateriale, der kan tåle at blive beskidt.

Hammeren:

Det er bedst at anvende en hammer, der er så tilpas tung, at "smedene" kan svinge den i en hurtig rytme og med en rimelig nøjagtighed. Det vil for børn på mellemtrinet sige en hammer mellem 0,5-1 kg. En hammer på 1,5-2 kg er god, hvis læreren skulle blive grebet af det. Hammeren skal helst være med pen, dvs. at den foroven er kileformet på tværs af skaftets retning.

Ambolten:

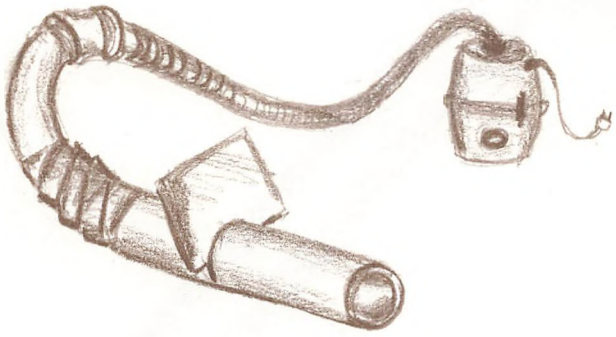
Til ambolt kan man bruge enhver glat jernflade, der har tilpas tyngde, helst et par kg eller mere.
En rigtig ambolt fra metalsløjdlokalet er naturligvis det bedste, men de er vanskelige at transportere udenfor.
I mange metalsløjdlokaler findes der måske runde eller firkantede amboltklodser. De er udmærkede.
Ellers er en stump I-profiljern, en stump jernbaneskinne eller et mukkerthoved brugbare løsninger.
En jævn granitsten eller sandsten kan også bruges, blot man har afprøvet, at det er en type, der ikke springer skår af, men smuldrer, når den rammes direkte med hammeren.

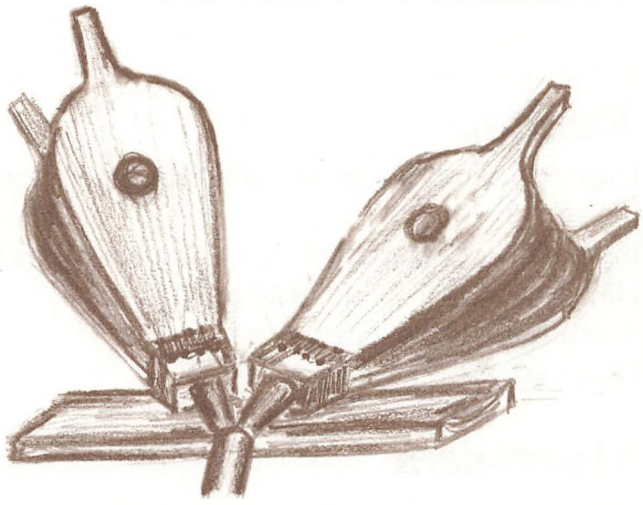

Blæsebælgen:

For at få tilstrækkelig varme i kullene, må der blæses. To blæsebælge, f.eks. den type, der bruges til

en pejs, kan bruges. Det er bedst, hvis de monteres på et bræt, så de kan trækkes skiftevis og dermed give en jævn luftstrøm. En støvsuger, der kan sættes til at blæse, er også god. Den skal blot for-

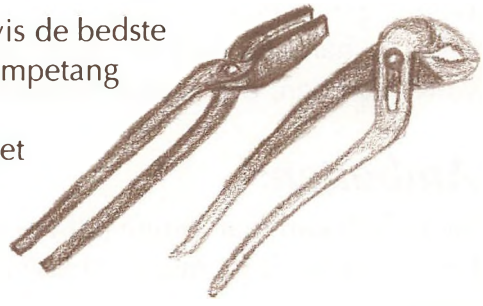

synes med et blæserør, f.eks. et stykke 3/4 tomme vandrør. I røret saves en rille med en nedstryger. Med et stykke pap eller blik stukket ned i rillen kan man regulere luftmængden.
Luftmadraspumper kan også bruges, når de forsynes med blæserør af jern.

Tangen:

Hvis sløjdlokalet råder over rigtige smedetænger, er det naturligvis de bedste og mest autentiske. En stor fladtang eller papegøjetang/vand-pumpetang kan udmærket bruges.
Der bør ikke være plasticbelægning på tangens håndgreb, da det vil smelte og i værste fald bryde i brand.

Mejselen:

En nogenlunde skarp fladmejsel er nødvendig til at hugge jernet over med.

Filen:

En mellemgrov fil bruges til at rette lidt efter med. Billige sæt er som regel udmærkede til dette brug.

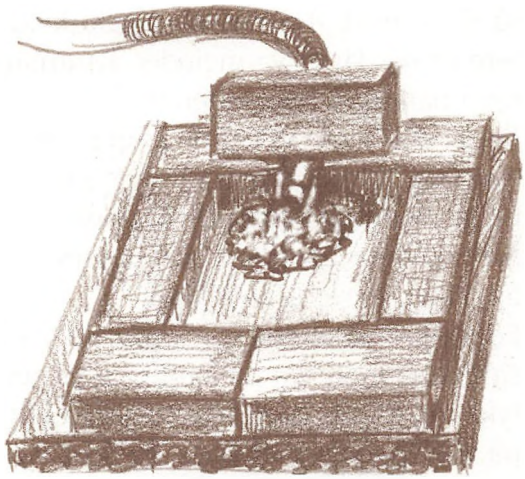
Jernet:

Almindeligt sort båndjern 4x12 mm eller 3x15 mm er nemt for børn at smede og nemt at skaffe. Stål i forskellige kvaliteter kan ikke anbefales til begyndere, fordi det er meget vanskeligere at forme og ofte kræver specielle teknikker.
Båndjern skaffes fra jerngrossisten (se tlf.bog under jern og stål). Det leveres i længder på 6 m. Hvis du ikke råder over et metalsløjdværksted, kan du bede om at få leveret jernet i 70 cm stykker. Det koster lidt ekstra, men så er stykkerne klar til brug.

Kullene:

Den letteste og absolut brugbare løsning er at bruge grillkul. Ikke briketter, men løse trækul i varierende størrelser. De allerstørste stykker, større end æbleskiver, sorteres fra og bruges til grillen. Der går en del kul til. Hav 2-3 poser til en start.

Essen:

Essen laves direkte på jorden eller i skolegården. Der skal bruges otte mursten til model A eller tre mursten og nogle runde kampesten til model B. Hvis der er asfaltbelægning, hvor I vil smede, er det en god idé at lave essen på en betonflise, mindst 40x40 cm.
Husk at vælge et sted, hvor du har adgang til strøm, hvis du bruger en støvsuger til blæsebælg.

Så går vi i gang:

Når man skal smede:

Når der skal arbejdes på jorden med kul, ild og jern, skal påklædningen naturligvis tage hensyn til det. Gammelt tøj, der må blive beskidt, er en forudsætning for at kunne røre sig. Tøjet må ikke være kunststof, der ved et uheld med ild smelter fast i huden eller bryder i brand.
Cowboybukser, bomuldsskjorter, bomuldsjakker o.l. er sagen.

Essen bygges:

Først gøres luftkilden klar. Hvis I vil bruge dobbelt blæsebælg af to pejseblæsebælge, må disse monteres ved siden af hinanden på et bræt, der kan gøres fast i jorden med et par pløkke. Tudene fra bælgene samles i et stykke vandrør og tapes sammen med dette med lærredstape.

Hvis I bruger støvsuger, laves ligeledes et blæserør af et stykke vandrør eller lignende. ¾ tomme er passende til mange støvsugertyper. Med en nedstryger saves en rille i røret, hvor et stykke pap eller blik kan stikkes ind for mere eller mindre at lukke af for luftstrømmen. Når der ikke er jern i essen, slukkes støvsugeren helt. Ellers er kulforbruget alt for stort.

Blæserøret anbringes mellem to mursten, der ligger ved siden af hinanden. Hen over røret og åbningen mellem stenene stilles en mursten på kant. Den fungerer som avlsten.
Foran avlstenen laves nu essens kulkammer, enten af mursten eller af kampesten. Se tegningen.

Ambolten anbringes lige ved siden af essen, så jernet afkøles mindst muligt på vejen fra esse til ambolt. Det kan være en god idé at etablere en form for afspærring, f.eks. en udspændt snor, så publikum ikke kommer i vejen for ild og glødende jern, der svinges fra esse til ambolt.

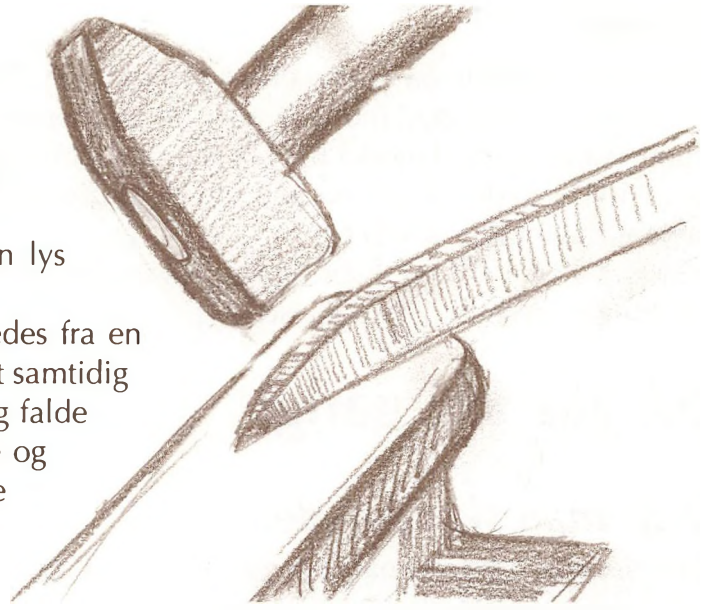
Optænding:

Optænding sker lettest med et par håndfulde høvlspåner. Så snart ilden har lidt fat, blæses der forsigtigt og der lægges par håndfulde kul over. Når det ryger kraftigt, er det tegn på, at der er ild i kullene. Der kan nu blæses kraftigt og lægges mere kul på. Pludselig bryder flammer igennem og røgen holder op. Det er et lige betagende syn hver gang.
Alternativt kan optændingsblokke bruges. Lad dem brænde næsten ud, før der sættes luft på.

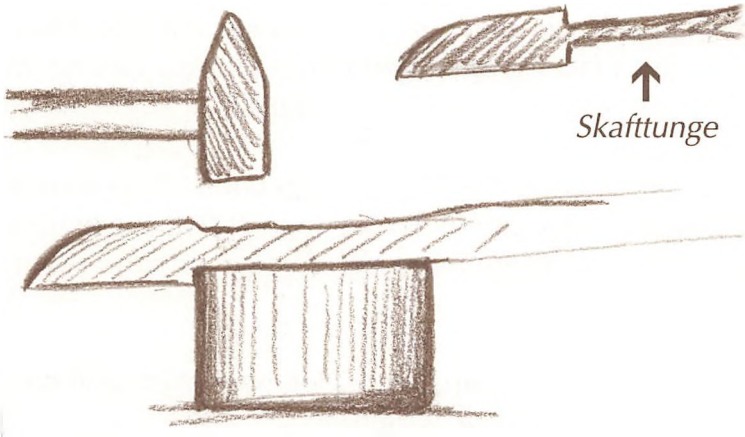
Vi smeder en kniv!

Så er vi klar til at tage fat. Et stykke jern, 40-70 cm langt, stikkes ind i essen, ca. 8 cm ind i kullene,

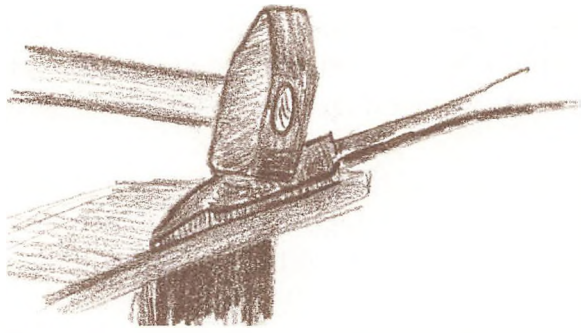
så de yderste 4-5 cm bliver glødende. Fordi jern er en dårlig varmeleder, kan man holde det i hånden i den anden ende.
Jernet skal være så varmt, at det lyser, men ikke så varmt, at det brænder. Det gør det, hvis det bliver hvidt og begynder at gnistre.
Når spidsen af jernet har samme farve som en lys appelsin, er det smedeklart.
Først skal vi smede en spids. Spidsen skal smedes fra en side. Når man slår på kanten af jernet, bliver det samtidig tykkere. Derfor skal hvert andet eller tredje slag falde på fladen, så jernet både spidser på den brede og den smalle led. Der skal varmes nogle gange undervejs.
Når jernet bliver mørkerødt, er det ved at blive for koldt og må i essen igen (husk, at fanden tager syv koldsmede om året!).
Den, der passer blæsebælgen, må sørge for kun at blæse, når der er jern i essen.

Når spidsen er færdigsmedet, skal skafttungen smedes. Der "sættes an" på kanten af ambolten, først på den ene side, dernæst på den anden. Et par kraftige, præcise slag med hammeren sætter kanten an. Nu er bladets længde markeret.

Bladet smedes nu skarpt modsat den kant, hvor spidsen er smedet. Gøres det omvendt, fås en meget krum kniv. Æggen smedes langs amboltens kant, skiftevis fra begge flader, så æggen bliver midt i knivens tykkelse. Når æggen er næsten smedet helt ud, fortsættes der med at smede, efter at jernet er blevet koldt. Hermed koldhærdes eller hammerhærdes æggen. Materialet kan ikke varmehærdes, da vi har valgt at smede kniven i jern, ikke i stål, ligesom mange knive fra vikingetid og middelalder var det.

Når æggen er smedet skarp, smedes skafttungen færdig til et tilnærmet kvadratisk tværsnit på 4-6 mm, tyndest i øverste ende. Til børn i 3.-5. klasse er en skaftlængde på 7-9 cm passende.
Lav skafttungen lige så lang, som "smedens" næve er bred.
Med mejselen hugges kniven af ved skafttungens øverste ende. Slå hårdt og præcist på mejselen.
Der hugges i koldt jern og man ikke hugger ikke helt igennem. Det sidste knækkes ved at brække frem og tilbage nogle gange.

Skæftning:

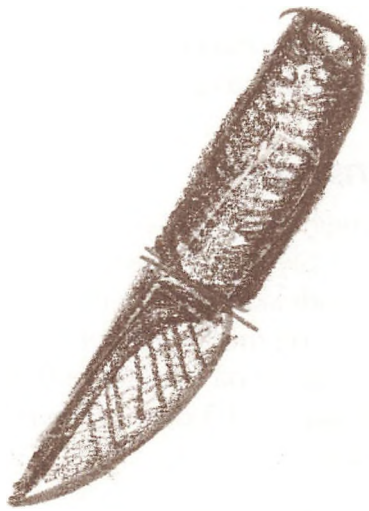
Et enkelt og pænt skaft laves af en stump gren, 2-3 cm tyk. Det er bedst med hårdt træ som birk, bøg eller lignende. Grenstykkerne skal helst være i det mindste halvtørre, altså ikke skåret af træet samme dag, de skal bruges. Det kan udmærket være visne grene samlet i skovbunden, bare de ikke er rådne.
I sløjdlokalet saves de ud i den rigtige længde, der svarer til smedens næve. Der bores nu et hul, der er lidt tyndere end midten af skafttungen
Kan boret ikke nå hele vejen, kan en manglende halv til en hel cm godt brændes igennem i følgende arbejdsgang.

Kniven hugges ned i et blødt bræt, så den sidder nogenlunde fast. Skafttungen varmes nu i essen, til den er godt rødglødende. Mens kniven står i brættet, presses skaftet nu ned over skafttungen. Det ryger kraftigt. For ikke at brænde fingrene er en havehandske eller bare en klud, viklet omkring skaftet, en god ide.
Det kan være nødvendigt at trække skafttungen ud og varme et par gange, før skaftet er helt på plads.

Dette er efter min mening den vanskeligste del af knivfremstillingen for eleverne at lave selv, og hjælp fra en voksen er nok påkrævet.

Når skæftet sidder på plads, kan det afbarkes, files og pudses efter temperament. Rå eller kogt linolie fremhæver træets karakter. Til sidst slibes kniven på en hvæssesten.
En skede fuldender værket. Se herom i afsnittet om læderarbejde.

"Skomager bliv ved din læst!"

Skind og læder

Skind og læder var vigtige materialer i middelalderen. Mange af hverdagslivets brugsting var lavet af eller forstærket med læder.
Læder blev garvet på mange måder alt efter anvendelse. Hårdt og stift til skosåler, blødt til overlæder osv.
Børn på mellemtrinet arbejder lettest med skind, fordi det kræver gode fingerkræfter at arbejde med de tykkere læderkvaliteter.
I det følgende er der vist tre modeller på skindarbejde, der let kan laves af elever i 3.-5.klasse: En stenslynge, en lille kræmmer- eller amuletpung og en skede til en kniv. I videoen "Sådan gjorde man i 1383" ses, hvordan skomageren arbejdede i middelalderen.

Det skal I bruge:

Værktøj:

Skæreunderlag, f.eks. et stort spækbræt eller et stykke spånplade.
Skarp kniv - en hobbykniv eller lignende.
Evt.en kraftig saks.
Hultang.
Stållineal eller et stykke båndjern, ca. ½ m (få et stykke fra "smedene").
Syl, bedst med ruderformet spids.
Lædernåle, 2 stk. pr "skomager".
Tøjklemmer, 3 stk. pr. "skomager".
Evt.: Hårtørrer.

Materialer:

Skind, nappa eller andet ikke for stift læder. Til skede er 1½-2 mm læder at foretrække.
Tvekulsurt natron (1 brev rækker langt).
Uvokset elfanttråd.
Kraftig 2-3 mm snor eller lædersnøre til stenslyngen.
Et lille stykke bivoks.
Afdækningstape, malertape.
Evt.: Narvsværte, læderfedt.

En stenslynge

En stenslynge, slangebøssens forgænger, er sjov at lege med i tilbørlig afstand fra andre mennesker, vinduer o.l. Slyngen laves enkelt på følgende måde:
Et stykke blødt skind, 4x8 cm, skæres ud og rundes i hjørnerne. Det forsynes med hul til snoren i begge ender, og midt i stykket skæres et kryds på ca. 1x1 cm, så stenen ligger bedre fast. To lædersnører eller snore på ca. 40 cm bindes i hvert hul i læderet. I enden af den ene snor bindes en løkke til lillefingeren. På den anden bindes to eller tre knuder på de yderste 10 cm, så snøren ikke glider i hånden.

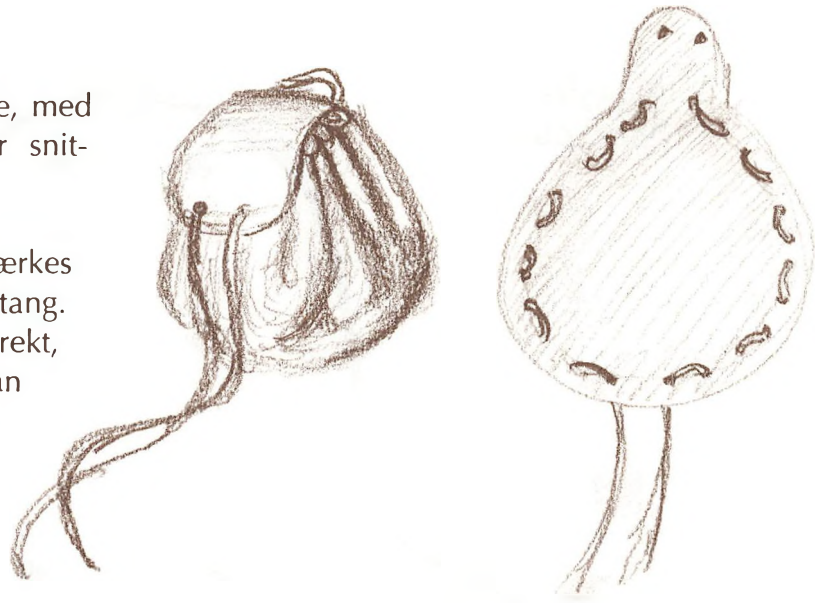
Slyngen bruges sådan:

Sæt løkken om lillefingeren og hold den anden ende med knuderne fast mellem tommel- og pegefinger. Højre eller venstre hånd, som man nu bedst kan. Læg en sten på størrelse med en stor has-

selnød eller en lille valnød i læderet, hvor krydset er skåret.
Nu svinges eller slynges slyngen nedefra op og frem mod målet. Kunsten er at slippe enden med knuderne på det rigtige tidspunkt. For tidligt, og stenen flyver lige op i luften; for sent, og den går i jorden. Det læres hurtigt af de fleste. I videoen "Den 16. juni 1383" ses en kort sekvens med stenslyngekast.

En pung

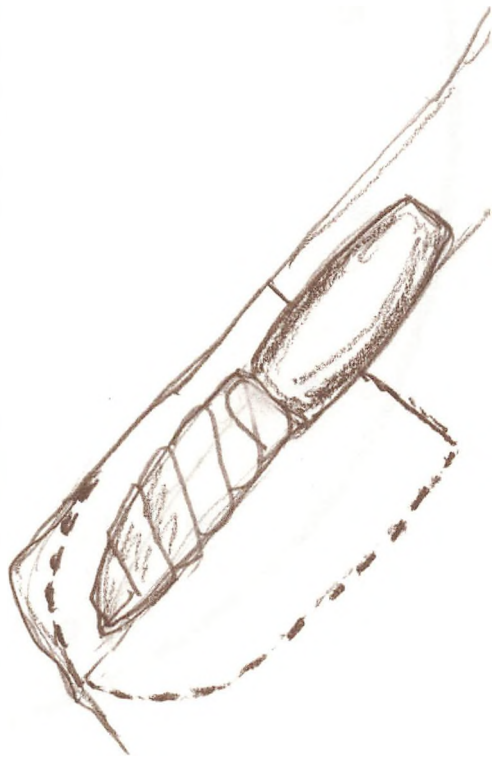
En pung efter middelalderligt forbillede, med klap over lukningen, kan laves efter snitmønsteret.
Husk et lige antal huller.
Skær eller klip læderet ud. Hullerne mærkes op efter mønstret og klippes med en hultang. Hvis man vil arbejde mere historisk korrekt, skæres hullerne med en kniv, idet man folder skindet skarpt og skærer en lille lap ud.
Lædersnøren kan naturligvis købes færdig, men kan også skæres af skind. Skær med hobbykniven langs stållinealen. Snøren skal være ca. 3 mm bred, afhængig af skindets tykkelse.

Snøren syes i. Skær den spids i begge ender, så går det lettere. Der startes i de to huller under klappen og syes hver sin vej rundt. Lad være med at trække helt til mellem de to første huller, så opstår der en lille strop, der kan bruges til bæltestrop.
Når de to snøreender mødes på forsiden af pungen, trækkes de gennem hullerne på klappen. Nu kan pungen snøres sammen og lukkes.

En skede til en kniv

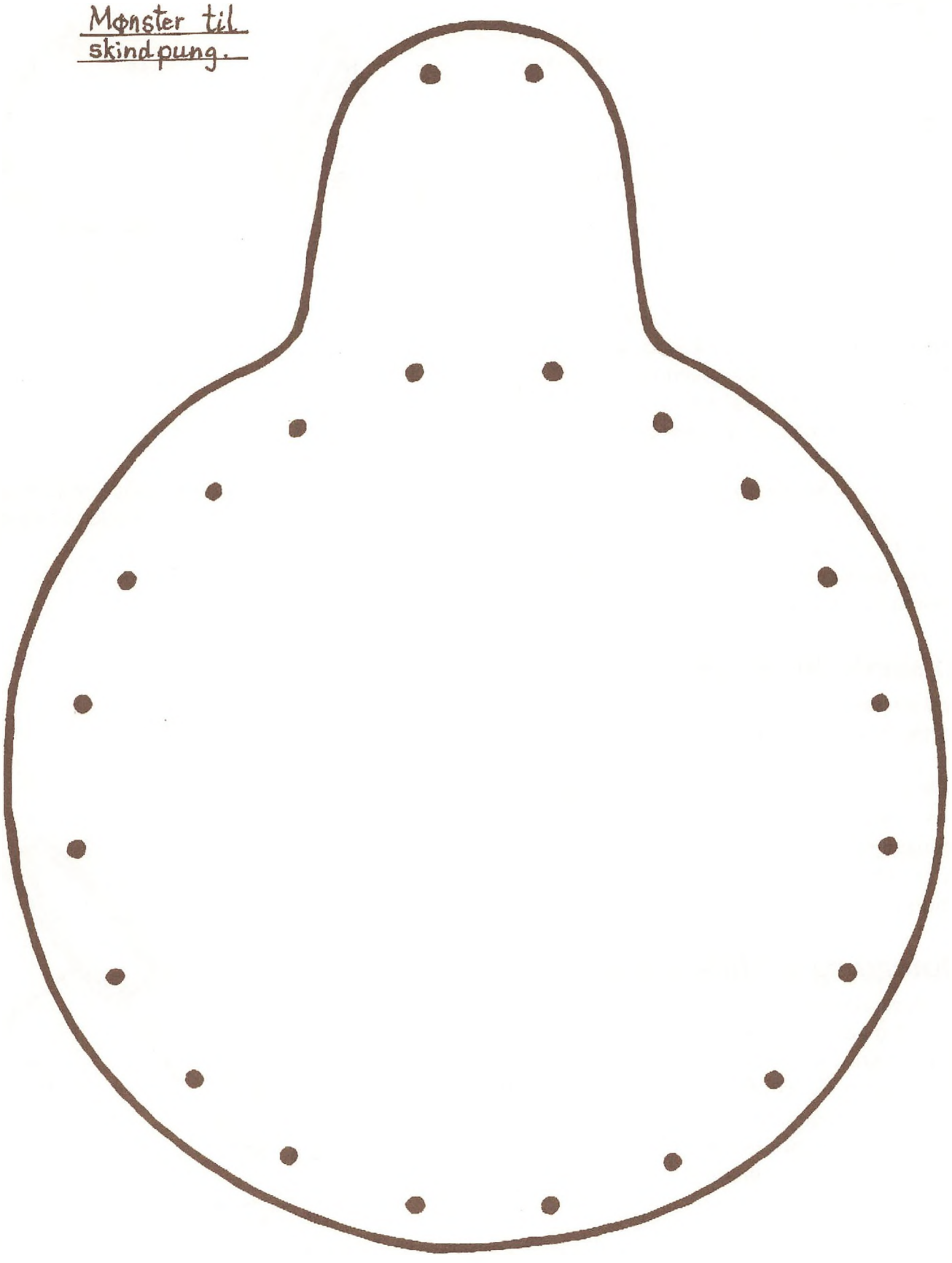
Hvis eleverne har smedet en kniv eller hvis de har snittet en legetøjskniv af træ, er det nærliggende at lave en skede til kniven. Det kan gøres efter denne opskrift, som dog ikke er den nordiske skedetradition. Vi vælger at lægge syningen langs skedens rand, fordi det er den mest håndterlige måde for vores aldersgruppe. Nordisk tradition har syningen på skedens bagside, og skeden formes over en læst af træ, som ofte bevares siddende i skeden.

Optegning og tilskæring:

Er kniven allerede slebet skarp, er det en god ide at pakke bladet ind med afdækningstape. Så undgår man blodpletter på læderet! Kniven lægges på skindet med knivsæggen mod skindets kant, ca.1½ cm fra kanten. Der tegnes rundt om kniven med en kuglepen.
Med linealen tegnes en lige streg langs det, der er knivens ryg. Nu tegnes skærestregen ca. 1½ cm fra knivens omrids på ægsiden.
Denne side skæres ud.

Mønster til skindpung.

Læderet foldes om den linie, vi tegnede langs ryggen, og der tegnes langs den udskårne kant. På den måde fås begge sider af læderstykket ens. Den sidste kant skæres ud.
En bæltestrop, ca. 2 cm bred og 15 cm lang, skæres ud ved hjælp af linealen. Enderne rundes.

Syning:

Læderstykket foldes om kniven for at prøve formen. Skeden skal helst syes så stramt, at kniven kun lige kan presses ned i.
Et stykke tråd, ca. 40 cm, gnides eller trækkes omhyggeligt gennem voksklumpen til tråden føles stiv og klæbrig. Enderne skæres af på skrå med en skarp kniv, og en nål trådes i hver ende.

Bæltestroppen syes nu i skedens venstre overkant, ca. 1-1½ cm fra kanten. Stroppen holdes på plads med en tøjklemme, mens de første 3-4 sting tages. Prik huller til disse med sylen og sy med de to nåle fra hver sin side. Der skal være ca. 5 mm mellem hullerne. Når syningen når hele vejen rundt, hæfter man ved at sy videre 5 sting oven i "de gamle", og enderne skæres af.

Skeden foldes. Har man en skomagerklemme, kan denne bruges, ellers kan tre gode tøjklemmer holde skeden sammen, mens de første 2 cm syes. Derefter er de ikke nødvendige.

Med sylen prikkes huller, ca. 5-7 mm fra kanten. Hullerne prikkes med et mellemrum på 7 mm. Der prikkes huller til 2-3 cm.s syning ad gangen.

Et stykke tråd, ca. 60-70 cm, vokses. Nu trådes en nål i hver ende af tråden. Syningen af skeden startes for oven med en ekstra tur rundt i det første sting. Begge nåle syes igennem fra hver sin side, og der strammes op efter hvert sting. Ved at sy fra begge sider samtidig undgås, at sømmen rynker.
Når spidsen af skeden er nået, syes 5-7 sting tilbage gennem de tidligere sting, hvorefter trådenderne skæres af.

Formning af skeden:

Skeden lægges nu i håndvarmt vand, der er tilsat 1 teskefuld tvekulsurt natron pr. 2 l. Vandet maseres ind i skindet. Efter 5-15 minutter er skindet blødt som stof. Vandet klemmes lidt af, og kniven presses ned i skeden. Med fingrene formes det våde, bløde skind rundt om kniven.

Der er nu mulighed for at udsmykke læderet. Med fingrene eller med enden af en blyant kan man presse kanter op og lave sjove former.

Skeden tørres med kniven i. Tørringen kan fremmes med en hårtørrer.
Når skeden er næsten tør, tages kniven op. Lader man skeden blive helt knastør med kniven i, kan denne være meget vanskelig at få op.
Når skeden er helt tør, er skindet træagtigt hårdt. Skeden kan farves med narvsværte og blødgøres lidt med læderfedt.

Indkøbsguide

Læder, skind og læderværktøj kan bl.a. købes hos:
"Læder-skind spænder", Mossøvej 11, 8240 Risskov, Tlf: 86 17 20 08

"Hej - nu bæres lyset ind!"

Dypning af lys!

Lys af fåretælle eller af bivoks var middelalderens vigtigste lyskilde i husene. Selv om man sparede på lyset og klarede sig med meget lidt i forhold til vore dages oplyste opholdsrum, må der have været et anseeligt forbrug. Tællelys var det billigste og den jævne mands lys. Lys af bivoks var dyrere, men lugtede også betydeligt bedre, når de brændte.
Til vores arbejde med eleverne er tælle nok mindre egnet som materiale. Det er vanskeligt at skaffe og lugter af svedent får, når det brænder. Hvis man alligevel vil prøve, kan man kontakte en slagter, der handler med fårekød. Tællen skæres i terninger, smeltes ved svag varme og sies, inden den kan bruges.
Gamle lysestumper kan bruges, men giver let grumsede lys. Hvis stumperne sorteres efter farve og man klipper de sorte spidser af vægerne inden lysestumperne smeltes, kan resultatet godt blive pænt. Smelt stumperne over vandbad. Læg stumperne i en sigte eller et stykke groft lærred. Når alle stumperne er smeltede, tages sigten med vægestumperne op.
Bivoks eller specialvoks til lys kan også købes klar til brug (knap 200 kr. pr. kg).
Det samme kan vægerne. Væge nr. 2 svarer til et 2 cm tykt lys., nr. 3 til et 3 cm tykt osv. Det er vigtigt for lysets brændeevne, at vægens tykkelse svarer til lysets tykkelse. Er vægen for tynd, hules lyset ud. Er den for tyk, løber det.
Man kan også selv fremstille vægerne af tyndt hørgarn eller bomuldsgarn ved hjælp af slyngstokkene (se afsnittet om slyngstokke). Inden sådanne væger bruges til dypning af lys, bør de imprægneres i en godt varm voks, der trænger ind i fibrene, ellers vil lyset brænde dårligt. Købte væger er fra fabrikken imprægnerede med kemikalier, så vægen brænder bedre væk og ikke skal trimmes med en lysesaks, mens den brænder.

Det skal I bruge:

Udstyr:

En dyb sauterepande eller en bred, flad gryde til vandbad.
Mindre gryde, der kan stå inden i, til lysemassen.
Tynde pinde, f.eks. blomsterpinde, der kan nå tværs over køkkenvasken, ca. 50 cm
Gamle aviser til afdækning.
Komfur eller kogeplade.
Termometer.
Evt. Saks, sigte og pergamentpapir.

Materialer:

Væger nr. 1 eller 2 - eller en flettet tråd af hør eller bomuld, 1-2 mm tyk.
Lysemasse - bivoks, lysevoks eller tælle.
1 kg lysevoks giver ca. 60 lys på størrelse med juletræslys.

Arbejdsgang:

Hvis der arbejdes ved et komfur, vil det ofte være let at arrangere afdrypning i køkkenvasken. Læg aviser i bunden, det letter rengøringen. Skal lysene være længere end vasken er dyb, må man sætte et par kasser op, som pindene kan ligge på.
Vægerne bindes på pindene, 2-4 pr. pind, så alle kan dyppes i gryden samtidigt. Vægerne må ikke røre bunden af vasken, når de skal hænge til afkøling mellem dypningerne.

Gryden med lysemassen stilles i den større pande eller gryde i vandbad. Temperatur i massen skal være konstant ca.75 grader.
En pindfuld væger dyppes ad gangen. De første par gange strækkes vægen, når den afsatte voks er ved at størkne, så lysene bliver lige.
Pindene dyppes på skift, så de når at køle af mellem dypningerne.
De må ikke blive så længe nede i den varme voks, at det, der allerede er afsat på vægen, smelter igen.
Afsættes der kun et meget tyndt lag af gangen, er enten voksen i gryden for varm eller lysene ikke kølet tilstrækkeligt ned mellem hver dypning.
De dråber, der dannes under lyset må af og til klippes eller skæres af.
Når lysene har den tykkelse, der svarer til vægens tykkelse, klippes de fri af pinden.
Hvis man ønsker et mere lige og glat lys, kan det, mens det endnu er lunkent, rulles på et bord mellem to stykker pergamentpapir.

Helligtrekongerslys:

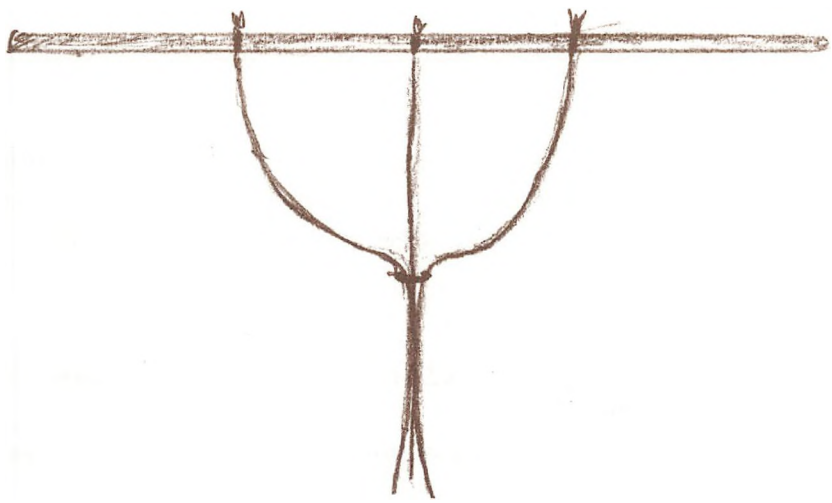
Trearmede lys kan laves ved, at tre væger bindes sammen med sytråd på det nederste stykke. De tre arme bindes til pinden med passende afstand. Lyset dyppes som almindelige lys. Efter de første tre eller fire dypninger kan armene formes, så de buer pænt.

Lange lys:

Har man god plads og en løs kogeplade, kan man bruge en stor gryde til vandbad og en blikspand til lysemasse. På den måde kan man lave længere lys.
Hvis vægerne er imprægnerede med voks, kan man nøjes med mindre voks i spanden og blot have varmt vand nederst. Voksen flyder så ovenpå i et 2-4 cm tykt lag. Lysene dyppes som sædvanligt, og pindene hænges til afkøling, f.eks. mellem to stole. Husk aviser på gulvet.

Indkøbsguide

Væger og lysemasse kan bl.a. købes hos :
Fredensborg Indkøbscentral, Højvangen 10, 3480 Fredensborg, Tlf. 48 47 55 22

"Klæder skaber folk"

Strudhætte, hoser og vikle!

I løbet af de små 300 år, som vi i dag kalder middelalderen, skiftede tøjmoden meget.
Vores kendskab til, hvordan folk gik klædt har vi først og fremmest fra afbildninger i bøger og på kalkmalerier. Men også fra arkæologiske fund. De mest kendte er Bockstendragten og Nordbodragterne. Snitmønstre baseret på opmålinger og rekonstruktioner heraf kan købes på Nationalmuseet.
De snitmønstre vi her har lavet, er inspireret af moden i sidste fjerdedel af 1300 tallet.
I denne periode kunne en drenge / mandsdragt bestå af skjorte og underbukser, hoser, kofte og strudhætte. Kofte og strudhætte kun når vejret bød det.
Pigerne/kvinderne kunne være iført en lang særk og derudover en kjole evt. med et bælte
Håret skulle være dækket af en hovedbeklædning, f.eks. en kyse eller en vikle. Hvis det var koldt kunne de også bære en strudhætte.
På fødderne havde man skindsko, og når føret var vådt, kunne skoene beskyttes ved, at man stak i et par patiner - en slags træsko eller "sundhedssandaler".

Materialer:

Til strudhætte og hoser:
Spejdertæpper, gamle joggingbukser, lagenlærred, fleece, filt, tyndt uldstof (evt. fra kasserede lange bukser eller frakker)
-undgå "syntetiske" farver som turkis , pink o.l.
skråbånd
sytråd
mønsterpapir 2x2 cm
snor til hoserne, evt. flettet med slyngstokke.
Til vikle:
Gamle hvide lagener eller lagenlærred.

Redskaber:

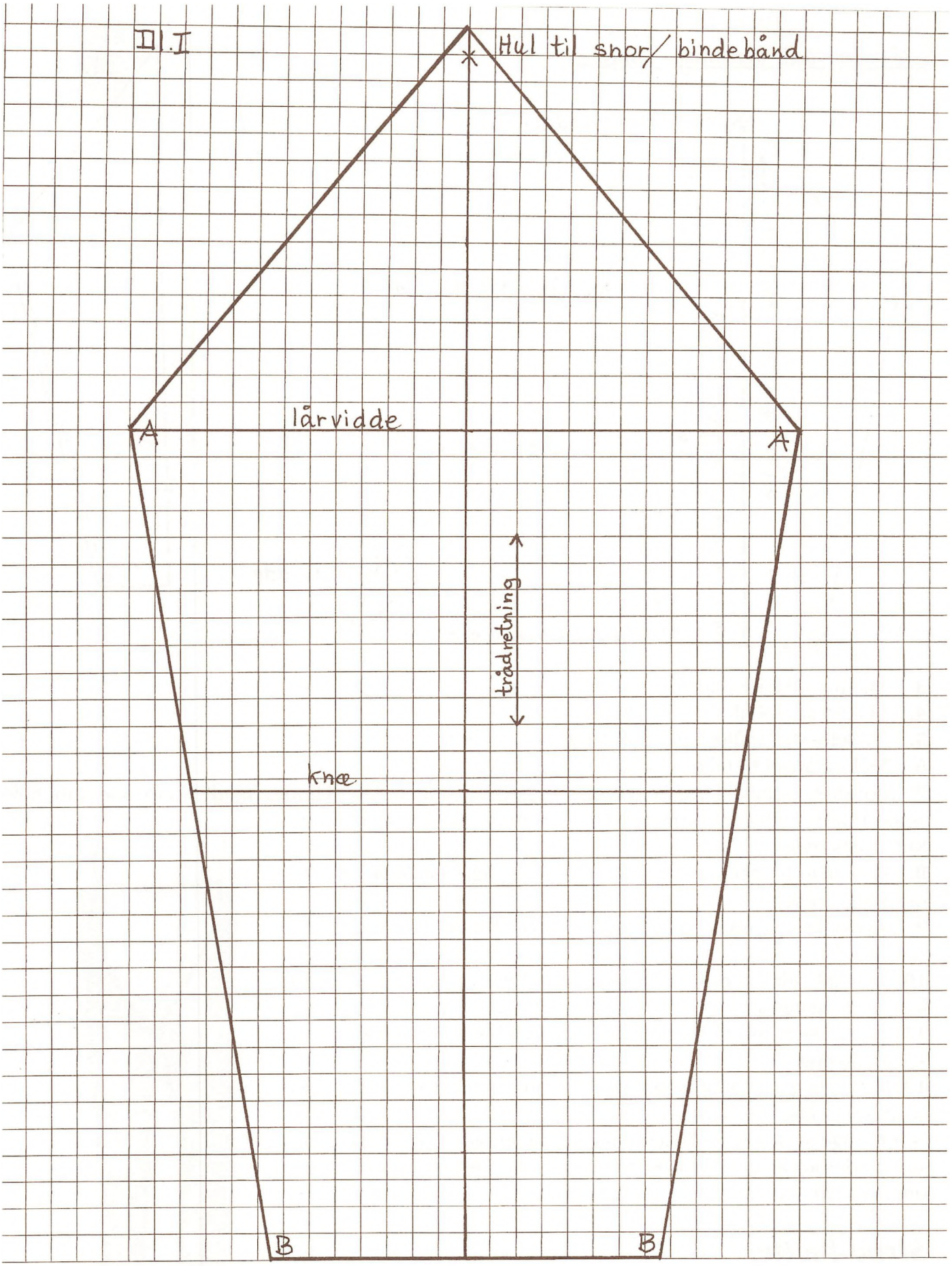
Synåle
centimetermål
lineal
knappenåle
sakse
symaskine

Hvis målet er at lave dragter til mange børn, kan symaskinen komme ind i billedet.
Ønsker man derimod, at børnene skal have lov til at opleve syprocessen med nål og tråd, skal man give dem rigtig god tid, og lade være med at tage symaskinen frem.

Hoser:

Det færdige hosemønster (ill.1) tegnes op på 2x2cm tern og klippes ud. Mønstret passer til en dreng på ca. 155 cm og kan naturligvis tilpasses.
Man kan også vælge at lave mønstre efter personlige mål (ill.2) efter nedenstående fremgangsmåde.

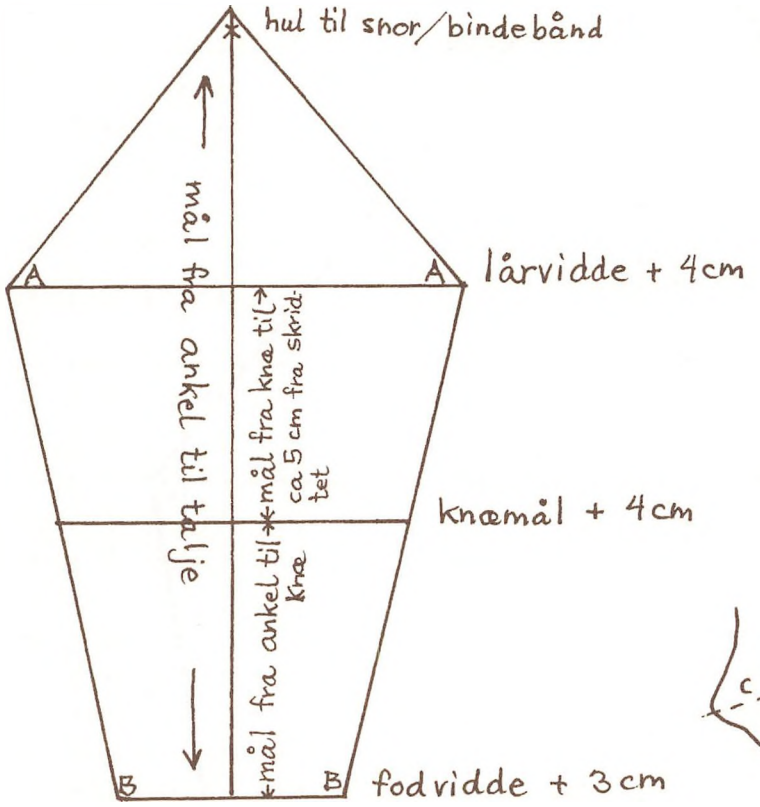
1. Mål fodvidden rundt om strakt vrist og hæl. Læg 3 cm til.
2. Mål rundt om knæet. Læg 4 cm til

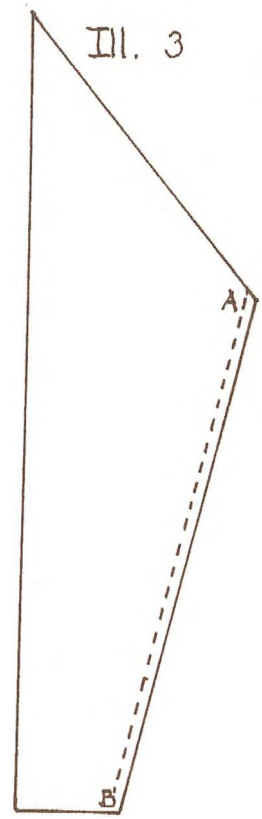
Dette hosemønster passer til en dreng på ca 1,55 m (alm. bygning)
Tegnes over på mønsterpapir 2x2 cm og klippes ud.

Ill. 2

Mønster med personlige mål.

Ill. 3

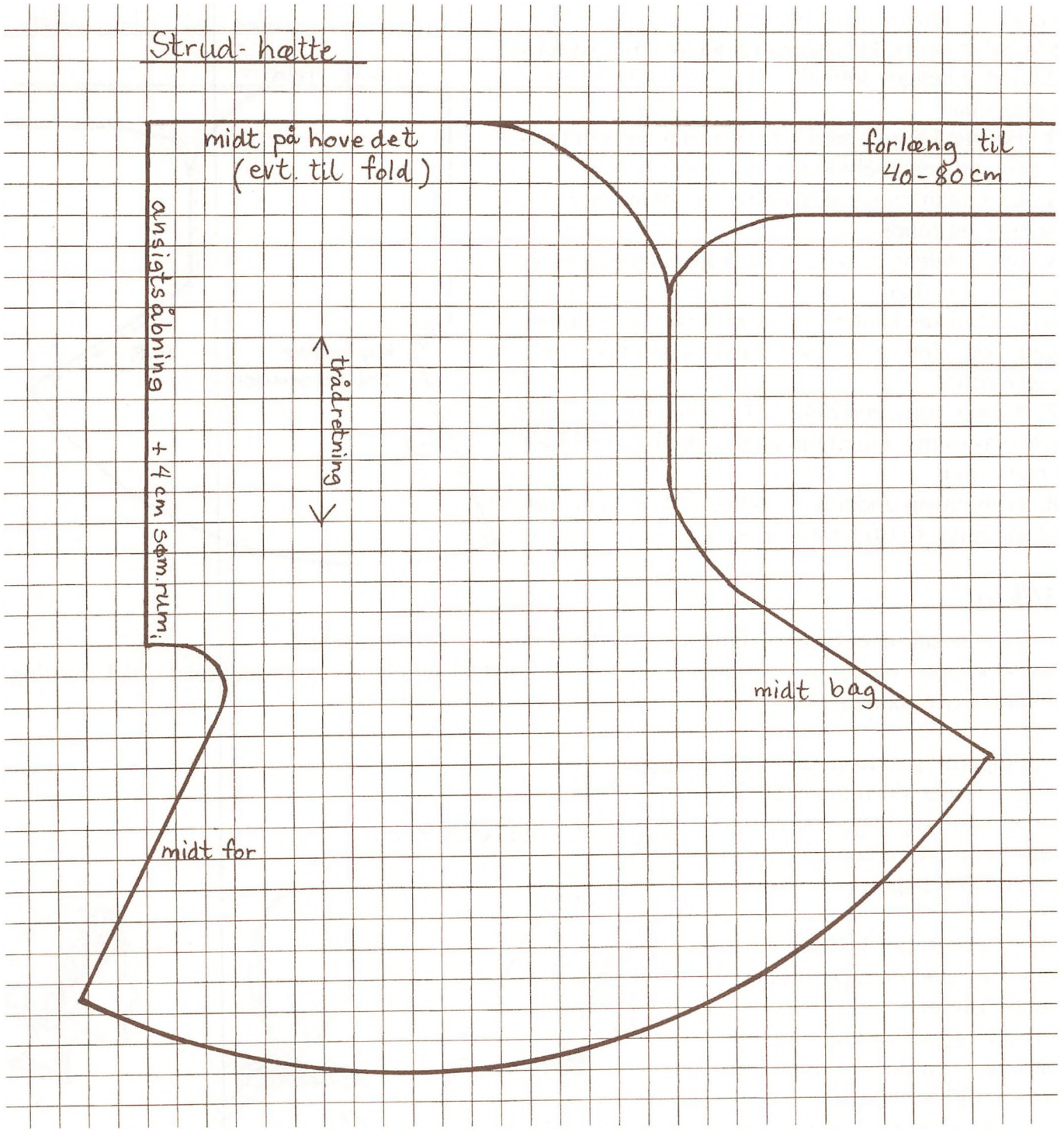
3. Mål fra anklen til knæet.
4. Mål fra knæet til 5 cm fra skridtet.
5. På dette sted måles rundt om låret. Læg 4 cm til.
6. Mål fra ankel til talje udvendig på benet.
7. Mønstret tegnes, klippes ud og lægges på stoffet. Der klippes med 1 cm sømrum hele vejen rundt undtagen forneden, hvor sømrummet skal være 2 cm. Klip 2 ens stykker.
8. Hvis man bruger symaskine, kan der zig-zagges hele vejen rundt om begge hoser.
9. Stoffet lægges ret mod ret, A på A og B på B og syes sammen fra A til B (ill.3)
10. De skrå sider foldes ned og syes med små kastesting, eller man kan sy skråbånd på.
11. Der laves et hul til snor / bindebånd. Hullet kan forstærkes med knaphulssting
12. Hosen lægges op forneden med et ombuk på 2 cm. Der syes med kastesting - eller der syes skråband på.
Når drengene skal have hoserne på kan de bruge et par hvide shorts som underbukser.De løse hoseben bindes fast i en snor eller et bælte om livet. (ill 4)

Ill. 4

Strud-hætte.

Hætten kan syes af samme slags stoffer som hoserne.
1. Mønstret tegnes over på ternet mønsterpapir 2x2 cm,og får så en størrelse , som de fleste børn på mellemtrinnet kan passe. Struden kan

Strud- hætte
midt på hovedet
(evt. til fold)
forlæng til
40-80 cm
ansigtsåbning + 4 cm søm rum
trådretning
midt bag
midt for

varieres i længde fra 40-80 cm alt efter hvor stor en pralhals man er. Hætten kan også syes helt uden.

2. Stoffet lægges dobbelt - ret mod ret- og mønstret lægges på.

3. Hætten klippes med 1 cm sømrum overalt undtagen ved ansigtsåbningen, hvor det er 4 cm

4. Hvis man bruger symaskine kan man zig-zagge hele vejen rundt.

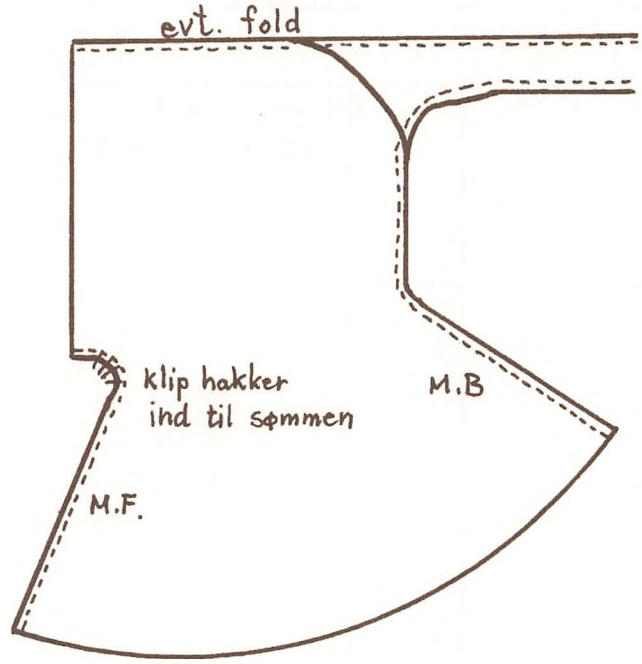
5. Strud-delene syes på hættedelene. Derefter syes som vist på ill.5

6. Så bukkes kanten 4 cm ind ved ansigtsåbningen, og der syes med små kastesting hele vejen rundt.

7. Kanten forneden bukkes 1 cm om og syes med små kastesting, eller man kan sy skråbånd på hele vejen rundt.

8. I rundingen under hagen klippes 4 små hak indtil sømmen, så stoffet ikke rynker.

Ill. 5 syning af strudhætte

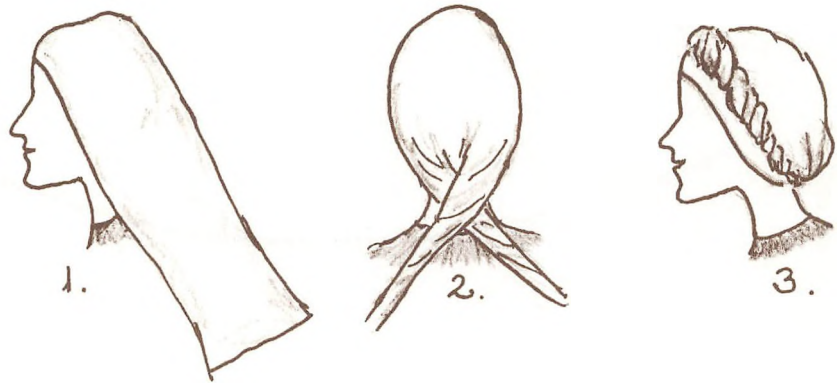

Vikle.

En vikle består af et hvidt rektangulært stykke stof på ca. 0,50 x 2,00 m.
Stoffet klippes, og der laves dobbelt ombuk 1 + 1 cm. Der syes hele vejen rundt med små kastesting. (eller på symaskine.)

Når pigerne skal have deres vikle på, finder de midten af den lange bane og lægger stoffet på hovedet med midten på panden og enderne bagud over skuldrene.
De 2 løse ender krydses i nakken, hvorefter de snoes til et par lange "pølser".
Disse lægges nu rundt om hovedet. På issen skal de krydse hinanden, og derefter snoes de løse ender rundt om den "pølse" der ligger på hovedet indtil der ikke er mere at sno med.
Se ill. 6

Ill. 6
At vikle sin „vikle".

Indkøbsguide

Er man interesseret i også at lave andre hovedbeklædninger, kapper, kjoler og sko, kan man købe mønsterark i Natinalmuseets Butik. Tlf: 33473808.

Bl.a.:
Mønster til Medeltidsdrakter
Sophias Atejes Forlag (48-58 kr.)

Lille Margrete og andre børn i middelalderen.
Mønster til barnekjole og hat (25 kr)

Nordbodragter :
2 mandsdragter
1 kvindedragt (98 kr. pr stk.)

Hoser (68 kr.)

Bockstendragten:
Sko, kjortel, strudhætte, slag og hoser (98 kr.)

Stof kan bl.a. købes hos:

Jysk Sengetøjslager

Stof og stil, Tjelevej 26-28, box 1024, 7400 Herning, Tlf 97 26 83 11, Fax 97 26 99 66

Hvis du vil vide mere:

Videoen "Den 16 juni 1383" *1998 Skolernes Videoselskab (tlf. 55965554)*
Videoen "Sådan gjorde man i 1383" *1998 Skolernes Videoselskab (tlf. 55965554)*
Videoen "Vikingeværk" *1991 Skolernes Videoselskab (tlf. 55965554)*

"Mad og spisevaner i middelalderen" *forhandles af Skolernes Videoselskab (tlf. 55965554)*
"Børn og børnelege i middelalderen" *forhandles af Skolernes Videoselskab (tlf. 55965554)*

Nålebinding & slyngstokke:
Margrethe Hald: "Olddanske tekstiler"

Plantefarvning:
Lis Dokkedal : "Plantefarvning"
Ingeborg Mule Henningsen: "Plantefarvningens ABC"
Anna Grop Hansson: "Plantefarvning"

Lysestøbning:
Lena Nessle: "Hjemmestøbte lys til hverdag og fest"
Ole Højrup : "Landbokvinden"

Smedning:
Poul Riis Svendsen: "Smed"

Hnefatarl:
Karsten Kjer Michaelsen: "Bræt og Brik"

Middelaldercentret:
Telefon 54861934

